

آیا شما با هدف‌های تعلیم و تربیت آشنایی دارید؟

(بخش دوم)

یادآوری: بخش اول این مقاله در شماره مهر ۱۳۹۸ ماهنامه پیوند، با طرح چند سؤال و بیان مقدمه‌ای با عنوان از کجا باید آغاز کرد؟ و تعریف تعلیم و تربیت و معرفی دو هدف غایی تعلیم و تربیت از نظر شما گذشت. اکنون در بخش دوم، جایگاه و اهمیت خانواده و سه هدف غایی تعلیم و تربیت معرفی و تبیین می‌گردد و در ادامه، چند توصیه مهم به مادران و پدران، معلمان و مربیان تقدیم می‌شود که امید است مورد توجه و استفاده قرار گیرد.

دکتر احمد به پژوه

استاد روان‌شناسی
دانشگاه تهران

در درجه نخست به دست مادران و پدران آگاه، بصیر و موفق تحقق می‌یابد. از این رو، بیش از هر امری ضرورت دارد که به آموزش و دانش‌افزایی خانواده‌ها پرداخته شود و نقش‌های آنان تبیین گردد. شایان ذکر است که اساس یک جامعه سالم را خانواده‌های سالم می‌سازد. هر فردی در خانواده‌ای به دنیا می‌آید، بزرگ می‌شود و تکامل می‌یابد. این خانواده سالم است که انسان سالم پرورش می‌دهد. خانواده سالم، خانواده‌ای است که به نیازهای همه‌جانبه اعضای خود در گستره حیات توجه دارد و

جایگاه و اهمیت خانواده

نظام جمهوری اسلامی ایران برای تحقق هدف‌های انقلاب اسلامی و تداوم آن ناگزیر است که به اهمیت جایگاه و نقش خانواده‌ها توجه کند. بدون شک، اگر مادران و پدران به نقش‌ها، وظایف و مسئولیت‌های خود عمل کنند، جامعه ما اصلاح و رستگار خواهد شد. بدون تردید، تربیت نیروی انسانی سالم، صالح، رشید، شجاع، نیک‌اندیش، با تقوی، لایق و توانمند برای عصر حاضر و آتی

چند سؤال

آیا شما به عنوان پدر یا مادر، می‌دانید فرزندان از شما چه انتظاراتی دارد؟
آیا شما به عنوان پدر یا مادر، فرزندان را برای ورود به مدرسه و جامعه آماده و آگاه کرده‌اید؟
آیا شما به عنوان پدر یا مادر، به اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی و «آموختن برای زیستن» آگاهی دارید؟

کنیم تا فرزندمان به حداکثر ظرفیت خودش نائل شود. کسی در بُعد هنری و کس دیگری در بُعد ورزشی می تواند رشد کند و شکوفا شود؛ ما محصولات یکسان یک کارخانه واحد نیستیم و در میان انسان ها، تفاوت های فردی حاکم است. همان طور که خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «لَا يَكْفُلُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا» (سوره بقره، آیه ۲۸۶)، خداوند هیچ کس را جز به قدر وسع و توانایی اش تکلیف نمی کند. بنابراین، مهم ترین اصل این است که از هر شخصی به اندازه توان و وسع او باید انتظار داشت. ما نیز باید انتظار آتمان را با وسع فرزندمانمان تعدیل کنیم و متناسب بسازیم. همین اصل را حضرت حق در سوره نوح، آیه ۱۴ می فرماید: «وَقَدْ خَلَقْنَا أَطْوَارًا» پس به تحقیق خداوند شما را با اطوار و انواع گوناگون آفریده است؛ طبیعاً، نوع نوع هستند و باید به این موضوع توجه داشت. اکنون این پرسش های مهم مطرح می شود که پدران، مادران، معلمان، مربیان، مدیران آموزشی، برنامه ریزان و استادان دانشگاه ها تا چه حد به رشد همه جانبه فرزندان و دانش آموزان و دانشجویان توجه دارند؟ به چه میزان به نیازهای همه جانبه و آموزش همه جانبه آنان توجه می شود؟ تا چه اندازه با هدف های تعلیم و تربیت آشنایی دارند؟ و وزارت آموزش و پرورش کشور ما به دنبال تحقق کدام هدف هاست؟

چند توصیه مهم

یکی از مهم ترین سؤال هایی که هر پدر یا مادری باید از خود بپرسد این است که هدف از تحصیل، مدرسه رفتن و درس خواندن چیست؟ آیا تنها راه سعادت مند شدن فرزندم، فقط درس خواندن است؟ درس خواندن فرزندم، به چه قیمتی؟! اگر فرزند من نتوانست درس بخواند، با او چه برخوردی باید داشته باشم؟ سلامت روانی و جسمانی فرزند من مهم تر است یا درس خواندن و ادامه تحصیل او؟

سعی کنید به تدریج تارهای وابستگی فرزندان را قطع کنید. از این رو، پدر و مادر نباید کودک را به خود وابسته کنند و به جای او فکر کنند و به جای او عمل نمایند. به کودک کمک کنید تا خود معلم خود شود و به خود آموزش دهد و خود را تصحیح کند (فرآیند فراشناخت). برای مثال، اگر کودک

✓
**خانواده سالم،
خانواده ای
است که در
اندیشه پرورش
انسان های
رشید است
وانسان های
رشید، کسانی
هستند که به
رشد همه جانبه
نایل شده اند.**

**بدیهی است
برای نایل
شدن به رشد
همه جانبه،
توجه به نیازهای
همه جانبه
و آموزش
همه جانبه
ضروری است.**

**از این رو، با
قاطعیت باید
گفت که نظام
آموزش و پرورش،
هیچگاه
بدون آموزش
خانواده ها
و مشارکت
خانواده ها موفق
نخواهد شد**

مربیان و استادان دانشگاه ها در خانواده ها و در مدارس و در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی، تا چه میزان مهارت های زندگی و درس بهزیستی به فرزندان، دانش آموزان و دانشجویان خود آموزش می دهند؟ از امام جعفر صادق (ع) سؤال شد که ما به فرزندانمان چه آموزش بدهیم؟ حضرت پاسخی دادند که برای قرون و اعصار معنا دارد؛ فرمودند «آنچه نیاز زمان است».

هدف پنجم؛ مستقل سازی و قادر سازی برای رفع نیازها

اساساً انسان، ضعیف ترین و وابسته ترین موجودات است. از این رو، با تعلیم و تربیت می خواهیم تا جایی که مقدور است انسان را به موجودی قوی و مستقل تبدیل کنیم. بنابراین خانواده ها و نظام آموزش و پرورش باید تلاش کنند کودک و دانش آموزان به آموزش های مناسب دست یابند و مهارت های لازم را کسب کنند تا خود به رفع نیازهایشان بپردازند و نتیجه به تدریج تارهای وابستگی شان قطع شود و به سوی استقلال نسبی قدم بردارند. ذکر این نکته خالی از لطف نیست که لازمه رسیدن به رشد همه جانبه، توجه به نیازهای همه جانبه و آموزش همه جانبه است و سرانجام رشد و شکوفایی در سایه امنیت محقق می شود. در خانواده ای که امنیت روانی وجود دارد، محصولات آن (فرزندان) شاداب تر و با طراوت تر هستند. بنابراین ضرورت دارد به خود بیاییم و باور کنیم که "گل ها، مشکلی ندارند؛ باغبان ها اشکال دارند" (به پژوه، ۱۳۹۶). همچنین ضرورت دارد به عنوان باغبان ها، خود را ارزیابی کنیم که چقدر توانسته ایم برای ایجاد و به دست آوردن امنیت روانی در درون خانواده تلاش کنیم؟ همچنین برای رسیدن به حداکثر ظرفیت یعنی «کمال» لازم است تلاش کنیم و باید از خداوند کمک بخواهیم و به دنبال تحقق هدف های تعلیم و تربیت باشیم. البته ظرفیت وجودی هر کسی حد و اندازه ای دارد و همواره لازم است به تفاوت های فردی توجه کنیم. برای مثال، بوته توت فرنگی می تواند یک متر رشد کند و درخت گلابی پنج متر. ما به عنوان باغبان وظیفه داریم با عنایت به عوامل زمینه ساز (مانند، وراثت)، امکانات و شرایط مناسب (عوامل شکوفاساز) را فراهم

سعی می کند به انتظارها و نیازهای آنان به شیوه های درست پاسخ دهد. خانواده سالم، خانواده ای است که در اندیشه پرورش انسان های رشید است و انسان های رشید، کسانی هستند که به رشد همه جانبه نایل شده اند. بدیهی است برای نایل شدن به رشد همه جانبه، توجه به نیازهای همه جانبه و آموزش همه جانبه ضروری است. از این رو، با قاطعیت باید گفت که نظام آموزش و پرورش، هیچگاه بدون آموزش خانواده ها و مشارکت خانواده ها موفق نخواهد شد. از این رو، در تعلیم و تربیت فرزندان سؤال های مهمی مطرح هستند (مانند سؤال های مطرح شده) که همه ما پدران و مادران، معلمان و مربیان باید صمیمانه و صادقانه به آن ها بیندیشیم و پاسخ مناسب بدهیم.

در ادامه، سه هدف غایی تعلیم و تربیت به شرح زیر معرفی و تبیین می گردد:

هدف سوم؛ حفظ و تأمین سلامت جسمانی و روانی فرزندان

هدف سوم تعلیم و تربیت، حفظ و تأمین سلامت جسمانی و روانی فرزندان است. در فرایند تعلیم و تربیت، ما وظیفه داریم به این سؤال مهم پاسخ دهیم که چقدر به حفظ و تأمین سلامت جسمانی و روانی فرزندان و دانش آموزان و نشاط و شادابی آنان توجه داریم؟ آیا به نیازهای جسمانی آنان همان قدر اهمیت می دهیم که به نیازهای روانی آنان؟

هدف چهارم؛ آماده سازی فرزندان برای زندگی در دنیای واقعی

در ارتباط با این هدف، حضرت علی (ع) می فرماید: فرزند زمان خویشستن باش. همچنین ایشان فرموده اند که فرزندان خود را برای زمانی غیر از زمان خودتان تربیت کنید. این سخنان گهربار بیانگر این است که آیا موختن ما برای زیستن ماست؟ (Learning for Living). یعنی این که بازگردیم و نگاهی کنیم به آنچه پیش از دانشگاه و بعد از دانشگاه یاد می دهیم و یاد می گیریم و از خودمان سؤال کنیم آنچه را که به ما یاد می دهند یا آنچه را که ما یاد می گیریم تا چه میزان برای بهتر زیستن ما مفید است؟ پدران، مادران، معلمان،

نداند که تکرار مطالب، به یادآوری آن مطالب کمک می‌کند، از راهبرد تکرار و تمرین استفاده نخواهد کرد.

پدر و مادر نباید همیشه به کمک کودک بشتابند و او را از تجربه کردن منع کنند، بلکه باید به کودک اجازه دهید تا خود تلاش کند و مسئله‌اش را حل کند و مسئولیت اعمالش را بپذیرد.

گاهی اوقات کودک سؤال می‌کند: «معنای این کلمه چیست؟» یا «این مسئله چگونه حل می‌شود؟» در پاسخ با مهر بانی باید گفت: «پسرم یادخترم خودت چی فکر می‌کنی؟ خودت فکر کن!» و او را دعوت به فکر کردن کنید.

سعی کنید فرزندتان را درگیر فعالیت‌های جالب کنید و از تمرین‌های بدون هدف و خسته‌کننده پرهیز نمایید. بدیهی است تمرین باید متنوع، هدف‌دار، عینی، واقعی، به‌قدر کافی، منظم و شاد باشد (جوع کنید به پیش گفتار کتاب چالش مشق شب: راهنمای مدیران، معلمان، مادران و پدران تحت عنوان شرایط و ویژگی‌های تمرین و مشق، کوپر، ۲۰۰۱، ترجمه به‌پژوه و نوری، ۱۳۸۷).

سعی کنید رفتارهای مطلوب فرزندتان را به روش‌های گوناگون تشویق کنید و پاسخ‌های درست او را تقویت نمایید. بدیهی است که مربی ماهر و دانا باید صیاد رفتارهای مطلوب باشد.

پدر و مادر باید بدانند که شناسایی و پرورش استعدادها و توانایی‌های کودک همان قدر مهم است که شناسایی محدودیت‌ها و ناتوانی‌های او.

در ارتباط با فرزند خود، مانند بازرش‌ها عمل نکنید؛ بلکه به سادگی و با مهر بانی به او بگویید: «من می‌خواهم به شما کمک کنم و می‌خواهم بدانم شما این متن را چگونه می‌خوانید یا این مسئله را چگونه حل می‌کنید؟»

در برخورد با کودک پیش‌داوری نکنید و از قیل‌نگوید «من می‌دانم اشتباهت در چیست؟» یادتان باشد، انسان تا اشتهای نگیرد، البته به او کمک کنید که اشتباه‌هایش تکرار نشوند.

سعی کنید به‌طور منظم با مدرسه و معلم فرزندتان در تماس باشید و در صورت امکان با هماهنگی قبلی، گاهی از مدرسه و کلاس فرزندتان بازدید کنید.

در ارتباط با فرزند خود، مانند بازرش‌ها عمل نکنید؛ بلکه به سادگی و با مهر بانی به او بگویید: «من می‌خواهم به شما کمک کنم و می‌خواهم بدانم شما این متن را چگونه مسئله را چگونه حل می‌کنید؟»

مدرسه او حضور یابید و با مدرسه همکاری نزدیک داشته باشید.

سعی کنید در جلسه‌های آموزش خانواده شرکت کنید و با مشاور و روان‌شناس مدرسه فرزندتان و افراد متخصص به مشورت بپردازید.

سعی کنید فرزندتان را با روش‌های یادگیری، روش‌های مطالعه، روش‌های درس خواندن و یادداشت‌برداری آشنا کنید. در حال حاضر اصل «یاد بگیریم، چگونه یاد بگیریم» مورد تأکید خاص روان‌شناسان تربیتی است.

سعی کنید با کمک افراد متخصص، مانند روان‌شناس و مشاور، هر چه زودتر وضعیت جسمانی و روانی فرزندتان را بررسی کنید و از وجود احتمالی نارسایی‌ها و آسیب‌ها مطلع شوید. با آن‌ها درباره علت‌شناسی و روش‌های درمان و اصلاح رفتار فرزندتان مشورت کنید. برای مثال، با مراجعه به شنوایی‌سنج و بینایی‌سنج از نظر سلامت و وضعیت شنوایی و بینایی فرزندتان اطمینان حاصل نمایید.

یادتان باشد که مهم‌ترین روش تأثیرگذاری در تعلیم و تربیت و نفوذ بر فرزندتان، برقراری رابطه انسانی با کودک و نوجوان است (به‌پژوه، ۱۳۹۶).

یادتان باشد که تعلیم و تربیت، مجموعه تلاش‌هایی است برای کشف و شناسایی استعدادها (استعدادیابی) و رشد و شکوفاسازی استعدادهای کودک و نوجوانان (به‌پژوه، ۱۳۹۷).

یادتان باشد که تعلیم و تربیت، به دنبال آموزش و پرورش انسان‌های کامل، رشید، سالم، صالح، آگاه، بصیر، عالم، متقی، مستقل، متعادل، متعهد، مسئول، مؤمن، مختار، آزاده، مجاهد، شاکر، شجاع، عادل، نوع‌دوست، صبور، قانع و مقاوم است (به‌پژوه، ۱۳۹۷).

در بخش پایانی، به عنوان حسن ختام به نامه یک فرزند به پدر خود و چند بیت از اشعار حافظ توجه کنید: «پدر، سلام، پدر، خیلی دوست دارم، اما زیاد نمی‌بینمت؛ یا من خوابم یا تو خواب هستی! اگر می‌توانی شب‌ها زودتر به خانه بیا تا کمی با هم حرف بزنیم و با هم بازی کنیم (معلوم می‌شود که بازی نیز یک نیاز است). حرف زدن و بازی کردن با تو خیلی کیف دارد. چه قدر خوب است که با هم به گردش برویم، وقتی

دست مرا در کوچه و خیابان می‌گیری، من راحت‌تر قدم برمی‌دارم. دست‌های تو گرم است و من در کوچه و خیابان گم نمی‌شوم.» در هر حال وظیفه مهم فرزندپروری و تعلیم و تربیت فرزندتان به عهده والدین نهاده شده است و تعلیم و تربیت امری دائمی و پویاست و تعطیل بردار نیست! مادر شدن و پدر شدن یک مسئولیت است و شما مسئول هستید که کودک دیروز، نوجوان امروز و جوان فردا را برای ورود به دنیای واقعی آماده کنید و به آن‌ها درس زندگی یاد بدهید. در این ارتباط با حافظ شیرازی هم سخن و هم صدای شویم و می‌گوییم:

نه هر که چهره بر افروخت دلبری داند/ نه هر که آینه سازد سکندری داند
نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست/ کلاه‌داری و آیین سروری داند
وفا و مهر نکو باشد از بیاموزی/ او گرنه هر که توبینی ستمگری داند
تو بندگی چو گدایان به شرط مزد مکن/ که دوست، خود روش بنده پروری داند
هزار نکته باریک‌تر از مو اینجاست/ نه هر که سر برتراشد قلندری داند

منابع

قرآن مجید

■ به‌پژوه، احمد (۱۳۶۰). کودکان چگونه رفتار می‌کنند؟ همان‌گونه که با آن‌ها رفتار می‌شود (پوستر آموزشی). تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان

■ به‌پژوه، احمد (۱۳۹۶). اصول برقراری رابطه انسانی با کودک و نوجوان (با تجدیدنظر و اضافات) (چاپ یازدهم). تهران: نشر دانژه.

■ به‌پژوه، احمد (۱۳۹۷). خانواده و کودکان با نیازهای ویژه (چاپ سوم). تهران: انتشارات آوای نور.

■ به‌پژوه، احمد (۱۳۹۴). از دواج موفق و خانواده سالم، چگونه؟ (چاپ چهارم). تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

■ کوپر، هریس (۲۰۰۱). چالش مشق شب: راهنمای مدیران، معلمان، مادران و پدران (چاپ سوم). ترجمه احمد به‌پژوه و فریده نوری (۱۳۹۵). تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.